

Carta de la “desexcel·lència”

Als inicis del segle XXI, l'excel·lència és una idea omnipresent. La trobem a l'empresa, en l'esport, en l'alimentació, a la televisió, i ha arribat fins a la intimitat de les nostres llars. L'excel·lència expressa la superació personal, el creixement continu del rendiment i de l'èxit en un món en el qual s'estén la idea que ens trobem davant d'un profund canvi on només els més forts sobreviuran.

Recuperada per la política neoliberal i pel món empresarial des dels anys 80, l'excel·lència es recolza en un llenguatge màgic i seductor que desperta cert somriure ja que hi ha molta distància entre els eslògans dels nous managers i la realitat que tracten de construir. No obstant això, aquest somriure desapareix quan analitzem els efectes concrets d'una gestió de les coses basada en la idea de l'excel·lència: hipercompetitivitat, desvalorització dels sabers construïts sobre l'experiència, modificació contínua de les pràctiques professionals, precarietat, avaluacions estandarditzades, tot això provoca efectes negatius de desmotivació, baixa autoestima i disminució de la qualitat del treball.

Encara que en la universitat la idea de l'excel·lència ha arribat més tard que en altres àmbits, molts dirien que ha estat acollida amb els braços oberts, amb la fe del convers. En l'agitat procés de Bolonya, que consagrava la competitivitat entre les universitats europees, es feia necessari tenir cura de la pròpia imatge de marca universitària, transformar la pròpia institució en una màquina de guerra capaç d'absorbir majors fons i els millors estudiants i professors per poder posicionar-se en els llocs de prestigi dels rànquings globals. En un context de crisi i penúria, la preocupació pel finançament ha impulsat encara més els sistemes de gestió de la investigació i l'ensenyament basats en indicadors.

Després d'una dècada de reformes ininterrompudes, s'observa en l'actualitat un progressiu deteriorament i no una millora de la institució universitària. És cert que ha crescut en capacitat de comunicació, en capacitat de produir indicadors d'excel·lència que porten a alguns a millors posicions en els sistemes de classificació. Però tot això no garanteix que hagi millorat la qualitat de la nostra feina. Pitjor encara, aquests creixements amaguen moltes vegades una baixada d'aquesta qualitat: mercantilització de l'aprenentatge, substitució de sabers teòric-reflexius per sabers instrumentals, declivi de l'esperit crític, especialització extrema de camps i línies d'investigació, frauds en la investigació, etc,... Darrere d'aquesta façana de cartró pedra, la política de l'excel·lència porta a un resultat exactament invers al que tracta de promoure.

Aquesta constatació ens duu a proposar la idea de "DESEXCEL·LÈNCIA". Lluny de voler significar una crida a la mediocritat o la mandra, la desexcel·lència convida a preocupar-se per la qualitat real i efectiva del treball a la universitat, de manera que siguem conscients de la naturalesa del treball que realitzem i de la satisfacció

que pot produir. Segons aquest enfocament, inspirat en el treball artesanal, la qualitat es conrea conciliant l'acte i el sentit, el que posa en qüestió l'actual gestió de les universitats. La crida a la desexcel·lència no reivindica el retorn a cap edat d'or sinó que convida a criticar l'actual evolució fallida de les universitats.

¿Per a què una "carta de la desexcel·lència"?

Al llarg de la dècada passada s'han fet sentir en el món acadèmic a França i Bèlgica, nombroses veus crítiques que han denunciat les pràctiques de l'excel·lència en la investigació i la docència. Entre altres propostes, s'ha preconitzat alentir -Slow Science- i repensar els valors en el món universitari de cara a aconseguir un treball de més qualitat: treball compartit, honestat, gratuïtat, satisfacció amb la feina ben feta.

S'han promogut múltiples crides amb milers de signatures de suport arreu del món. Aquest fet és satisfactori, però es fa necessari anar més enllà de la signatura, la sensibilització i la denúncia. Cal que cadascú reflexione sobre el lloc que ocupa en la reproducció de la ideologia de l'excel·lència. Es fa necessari conèixer la responsabilitat personal en el desenvolupament d'aquesta lògica i saber fins a quin punt formem part i col·laborem en el funcionament d'aquesta mecànica. Quan acceptem certes reformes generades en nom de l'excel·lència, quan complim les imposicions que aquesta ens reclama i la cursa competitiva que imposa, ens convertim en actors de la nostra pròpia destrucció.

Una forma d'eixir d'aquestes contradiccions és transformar les nostres maneres de ser i actuar i posar en pràctica els nostres valors i no només fer crides a les autoritats educatives, que semblen més preocupades per la imatge que pel funcionament real de la universitat.

Amb aquesta finalitat neix la carta de la desexcel·lència. És fruit d'una reflexió col·lectiva que pretén obrir-se a la participació de tots. Una reflexió que busca substituir la il·lusa meta de l'excel·lència per la idea d'un treball honest i ben fet en el marc d'una universitat pública, democràtica i accessible, cosa molt diferent a les tendències que avui s'obren davant nostre.

Més enllà del debat, acceptació i signatura d'aquesta carta, es pretén la seua difusió a través de l'apropiació personal i crítica del seu contingut i mitjançant l'adopció en la vida acadèmica de cadascun de nosaltres: en la docència, en la investigació i en la gestió. Les proposicions que conté la carta poden ser modulades en funció dels perfils individuals i de les possibilitats d'acció de cadascú. Cal dir que, a desgrat dels nous managers de la universitat, hi ha tanmateix múltiples intersticis en els quals es desenvolupen formes de resistència ben diverses. Des d'aquesta carta no es fa una crida al suïcidi professional com a conseqüència del seu compliment rigorós. Proposem que això pugui ser modulad depenent del marge de maniobra de cada estament acadèmic. Per aconseguir una comunitat universitària basada en el diàleg i la solidaritat, però, l'ideal seria la seua màxima extensió.

DOCÈNCIA

L'ensenyament és una missió essencial de la universitat. No és un producte de consum subjecte a normes de rendibilitat.

Conseqüentment, em comprometo a:

- Defensar la llibertat d'accés dels estudiants a la universitat.
- Oposar-me a l'organització d'àrees de coneixement basades en fenòmens de moda o de major nombre d'alumnes.
- Denunciar els discursos i dinàmiques que estan transformant les universitats en institucions estrictament professionalitzants, prometent l'adquisició de competències directament operacionals.
- Rebutjar el tracte als alumnes com si foren clients o consumidors. Més en concret:
 - Portant al centre de la docència dinàmiques de construcció del saber, posant en marxa dispositius pedagògics que fagen possible la construcció conjunta de sabers -seminaris conjunts entre assignatures, treballs pràctics-
 - Lluitant contra la infantilització dels alumnes en els processos d'aprenentatge que va aparellada amb l'estandardització dels continguts i de les expectatives. Això impedeix el desenvolupament de la curiositat i de l'esperit crític.
 - Evitant l'estandardització de les formes d'avaluació.
 - Mantenir una exigència intel·lectual cap als estudiants, explicant les seves obligacions i responsabilitats en matèria de treball personal i exposant els objectius i les exigències dels cursos, discutint amb ells l'organització dels continguts i recollint informació per valorar l'efecte de la docència i planificar cursos successius.
 - Crear un ensenyament reflexiu que permeti a l'alumne construir eines per interpretar millor el món.
 - Rebutjar els llistats de "competències" que no tinguen com a principal objectiu l'expansió personal i intel·lectual d'estudiants i professors mitjançant la construcció de sabers (pensament), saber fer (mètodes) i saber estar (valors).
 - Promoure reflexions pedagògiques col·lectives a escala departamental per contenir la creixent estandardització actual de l'ensenyament.

- Vetllar perquè les línies pedagògiques institucionals centralitzades no caiguen en les esmentades formes d'estandardització docent i d'uniformització tecnològica de la pedagogia.
- No promoure o participar en cursos, o tipus de formació que puguin produir una discriminació econòmica.
- No seleccionar nous professors o noves promocions que es basen únicament en la seua experiència de recerca i publicacions o en la seua capacitat de mobilitzar fons d'investigació. Les capacitats pedagògiques han de ser una prioritat per contractar docents.
- Valorar l'experiència professional en les contractacions només quan aquesta beneficie als alumnes i a la investigació.
- Exigir que qualsevol procediment d'avaluació externa o interna de la docència tingue clarament especificats els seus criteris i objectius i reculli els punts de vista dels avaluats sobre la qüestió.

INVESTIGACIÓ

Per a nosaltres, la investigació genera coneixements diversos i oberts. No és una empresa productivista i utilitària. No té com a finalitat la fabricació de productes acabats.

En conseqüència, em comprometo a:

- Considerar la investigació i la docència com inseparables, tant en els principis com en la pràctica. La investigació s'enriqueix amb el dispositiu pedagògic i aquest permet la transmissió de coneixements i el sorgiment de noves preguntes d'investigació.
- Defensar la lliure elecció de temes d'investigació, sense imposicions basades en criteris de rendibilitat.
- Rebutjar les actuals lògiques d'avaluació i classificacions que posen en competició als investigadors i als grups de recerca fent que perille el treball col·laboratiu. En concret, em comprometo a:
 - No donar validesa als rànquings internacionals, les finalitats i mètodes dels quals han de ser discutits.
 - No participar o sotmetre a avaluacions que no es corresponguen amb autoavaluacions decidides pels propis grups de recerca. El que significa que els criteris d'avaluació hagen estat discutits col·legiadament i duguen a avaluar objectius pensats conjuntament.

- No aplicar sistemes d'avaluació a la universitat que provenen d'un altre tipus d'avaluació concebuda de manera estàndard per a altres tipus d'organitzacions (com empreses, per exemple).
- Retre comptes a la societat, però sense que això cree una dependència de la demanda social o privada. Cal defensar la perspectiva d'una investigació a l'escolta del món, però prou autònoma perquè la seua agenda no vingue marcada per altres finalitats.
- Respectar les regles pel que fa a la contractació i promoció del professorat:
 - No fer prevaldre procediments de contractació que desfavoreixquen als candidats "locals"
 - Eliminar l'hegemonia de barems quantitius (nombre de publicacions, índex d'impacte, factor h ...). Reintroduir prioritàriament els procediments qualitius que se centren sobre la valoració del contingut dels expedients.
 - No utilitzar el postdoctorat a l'estranger com a criteri de selecció (és clarament discriminatori per a les dones i els menys afavorits econòmicament)
 - Per als processos de selecció, contractació i promoció, creació de formularis i procediments oberts que donen cabuda a l'argumentació i l'expressió dels mèrits de manera argumentada i no subjecta a nombre de caràcters o altres limitacions pels procediments informàtics a l'ús.
 - Promoure ajudes accessibles a aquells que no assoleixquen les contractacions
 - Promoure que els processos de mobilitat en la investigació s'acullguen a programes finançats.
- No submissió a l'obsessió productivista en matèria de publicacions. Crear mitjans perquè les investigacions llargues no es veguen discriminades per aquesta obsessió de publicar ràpid. Facilitar la difusió de la investigació al conjunt de la societat.

La qual cosa implica:

- Defugir l'ús d'indicadors bibliomètrics en la gestió de les carreres i en la selecció dels projectes d'investigació.
- Evitar obsessionar-se amb la posició ocupada en el marc molt qüestionable dels indicadors bibliomètrics (índex h, factor impacte ...) o amb la posició ocupada per altres col·legues.
- Reflexionar al costat dels investigadors més joves sobre els perills d'una investigació basada en la ideologia de l'excel·lència que dóna prioritat a la quantitat i la rapidesa per davant de la qualitat i el contingut.

- Afavorir la publicació de textos de síntesi (en articles, llibres o capítols de llibre) i no la reiteració o clonació d'articles orientats a inflar el currículum.
 - No signar articles en els quals no hages tingut un paper actiu en la investigació i l'escriptura.
 - Afavorir terminis de lliurament llargs en les convocatòries per aconseguir millors nivells de qualitat en l'escriptura.
 - Afavorir l'escriptura conjunta possibilitant la signatura en nom de col·lectius i no d'autors.
 - No donar per descomptat l'anglès com a llengua de publicació
 - Tenir cura que els contractes de publicació no deixen les nostres investigacions en mans privades i amb finalitats mercantils.
 - Publicar en Open Acces
 - Publicar en revistes locals, regionals, nacionals i en les editorials universitàries.
 - Afavorir la discussió de les meues investigacions dins i fora dels mitjans acadèmics.
 - Redactar i publicar resultats a disposició de mitjans i col·lectius no acadèmics (revistes d'associacions, per exemple).
 - No deixar que el meu treball de recerca m'allunye d'altres àmbits de l'activitat universitària.
- Combatre la conversió dels grups, departaments o instituts d'investigació en cèl·lules empresarialitzades:
- Afavorint la gestió col·legiada i democràtica, demandant sistemes que la possibiliten
 - Afavorint l'existència d'estructures interdisciplinars a la universitat.
 - Afavorint diverses formes de vinculació de les persones a les unitats d'investigació.
 - Protegint i desinfectant la situació dels doctorands. Promovent la seua participació paritària i la seua llibertat acadèmica d'elecció en la investigació. Igualment, possibilitant una informació el més clara possible sobre les seves expectatives professionals a la universitat i eliminant en la mesura possible la seua precarització en tots els terrenys.

- Afavorint l'ús públic, i no amb fins personals, dels resultats d'investigació produïts col·lectivament i amb fons públics. Les investigacions realitzades amb aquests fons pertanyen a la societat.

- Limitar les càrregues administratives que dificulten actualment les tasques de docència i investigació (informes, guies docents, avaluació, coordinació, gestió de projectes ...)

-En els contractes d'investigació realitzats amb entitats privades, incloure, en la mesura del possible, un ús obert dels resultats.

GESTIÓ-ADMINISTRACIÓ

L'administració és un component essencial en el funcionament de la universitat. No s'ha d'entendre com l'equipament passiu i maleable dels nous managers universitaris.

En conseqüència, em comprometo a:

- Exigir una estructura administrativa suficient amb un treball satisfactori en totes les seves dimensions: salarials, espacials, formatives, organitzatives.

- Vetllar perquè les noves iniciatives de docència i recerca no es planifiquen sense comptar amb els mitjans que assegurin el seu correcte desenvolupament.

- Comptar amb els punts de vista i recomanacions del personal administratiu

- Reivindicar un pes creixent de l'esfera administrativa en les preses de decisió.

- Valoritzar i mobilitzar recursos interns en matèria d'organització del treball i de gestió en lloc de recórrer a consultories i serveis externs.

UNIVERSITAT SERVEI PÚBLIC

Les universitats tenen una missió de servei a la col·lectivitat. Són, i han de seguir sent, un lloc obert i connectat a la societat. No obstant això, aquest servei no s'ha de reduir a cobrir necessitats i demandes socials marcades per la immediatesa, decidides pels responsables polítics per a la seua visibilitat personal o institucional. Tampoc és un servei públic de cara al mercat de treball o a les empreses per les seves pròpies dinàmiques de rendibilitat.

En conseqüència, em comprometo a:

- Defensar la llibertat d'expressió dels membres de la universitat, fins i tot quan suposen una crítica a la institució universitària.

- Donar suport als vincles de la universitat amb la societat (associacions, empreses, moviments socials) sempre que comporten un benefici i aprenentatge mutu i un sentit d'emancipació col·lectiva.
- Rebutjar la visibilització personal o de la universitat a qualsevol preu (per exemple, en aquells espais televisius on el format televisiu fa impossible l'explicació d'arguments complexos)
- Crear nous espais i eines de discussió entre científics i no científics, que puguin generar noves trobades i formes de comunicació i expressió del coneixement.